

# SKATTEPROBLEMET

## NÅGRA ALLMÄNNA SYNPUNKTER

*Av civilingenjör OSCAR LUNDQVIST, Stockholm*

UPPBYGGANDET av ett väl avvägt skattesystem torde vara ett av de moderna samhällenas allra besvärligaste problem och högst antagligt är att just svårigheten att bemästra detta problem varit orsaken till att dess behandling sorgfälligt undvikits av statsmakterna i hela världen. Utvecklingen, hos oss liksom på alla andra håll, har faktiskt varit den att finansministrarna i sitt sökande efter täckning för de alltjämt svällande statsutgifterna dragit fram än det ena, än det andra skatteobjektet som kunnat ge de behövliga inkomsterna. Följden härav har blivit att man ingenstädes kan finna ett verkligt skattesystem utan vad som snarast liknar ett lapptäcke av icke samordnade skatteformer. Endast såtillvida kan det här hemma senast framlagda skatteförslaget sägas utgöra ett undantag från regeln att det har ett verkligt syftemål, icke utsagt men tydligt framträdande, nämligen att skattevägen genomföra samhällets socialisering.

Så länge skattesatserna icke äro högre än att skatterna taga i anspråk blott en relativt obetydlig del av skattedragarnas inkomster har det lyckligtvis ej någon avgörande betydelse om en eller annan skatt utgår efter felaktiga grunder. Skadeverkningarna bli då ej större än att de kunna uthärdas såväl av de enskilda som av samhället i dess helhet. Härigenom kan det förklaras att exempelvis våra egna skatteformer hittills ej blivit utsatta för någon särskilt hård kritik. Endast emot krigskonjunkturskatten restes starkare invändningar men såväl denna skatt som de under kriget oerhört tyngande övriga skatterna har tåligt burits som en ofrånkomlig krigsbörda. Den relativt milda eller helt uteblivna kritiken får emellertid icke på något sätt anses tyda på att skattegrunderna förbehållslöst godtagits. De som tilläventyrs vilja hävda detta misstaga sig i mycket hög grad. Och när just de som så misstaga sig nu vilja i det närmaste bibehålla krigstidens höga

skatter för det stora flertalet och för de s. k. förmögna väsentligt öka skattetrycket, är det på tiden att företaga en kritisk granskning av det vårt skattesystem, som enligt vad redan framhållits icke är något system.

Som utgångspunkt för behandlingen här tages den veterligen av ingen bestridda meningen att all statsbildning skett för att möjliggöra eller underlätta fullgörandet av sådana uppgifter som äro ett gemensamt intresse för alla de statsbildande samhällsmedlemmarna. Till en början omfattade dessa uppgifter endast det utåtriktade gemensamma riksförsvaret och det inåtriktade allmänna rättsskyddet. Den grundläggande statstanken var således *lika skydd till liv och egendom för alla medborgare* emot yttre och inre fiender. Det må därför redan här fastslås att varje lagstiftning, vad namn den än gives, som utom för brott emot det för *alla* gemensamma intresset förgriper sig på den enskildes liv eller egendom, är direkt stridande emot själva statstanken. Ingenting har förändrats häri därigenom att staten under tidernas lopp och i synnerhet under vår tid pålagts allt mer omfattande uppgifter. Som en sådan statens uppgift kan icke och får icke betraktas ett överförande av på lagligt sätt förvärvat enskild egendom vare sig till staten eller till annan enskild. Ett sådant överförande strider i allra högsta grad mot deras intressen som besitta egendom och är sålunda *icke ett gemensamt intresse*.

Det är till gäldande av statens utgifter för skyddet av liv och egendom och för andra staten pålagda uppgifter av gemensamt intresse som skatter skola uttagas. *Men detta är också skatternas enda ändamål*. Rent penningpolitiska synpunkter på skatteproblemet, sådana som exempelvis indragandet av en som allt för riklig ansedd penningförsörjning, äro därför i rättsstaten främmande för varje verkligt skattesystem. Penningpolitik är en sak och skattepolitik en annan, och de få icke sammanblandas. Även detta synes nu behöva framhållas med all möjlig skärpa.

Förr i världen betalades skatterna dels in natura — exempelvis tiondet — dels i reda pengar, men numera utgå skatterna i regel endast i pengar. Man bör emellertid hålla mycket klart för sig att pengarna som sådana sakna allt reellt värde såväl för de enskilda som för staten. Pengarna få ett värde endast genom att man mot deras avstående kan erhålla varor. Även när det är tjänster som betalas med pengar är det nämligen med varor som tjänsterna gäldas. I ett välordnat samhälle måste därför gälla att varor skola kunna köpas för hela den på marknaden utelöpande

penningmängden. När den enskilda betalar sin skatt med pengar så betyder detta sålunda i verkligheten att han får avstå från varor för egen förbrukning till förmån för statens förbrukning. Varor som staten förbrukar dels för direkt konsumtion, t. ex. för de statsanställdas livsuppehälle, dels för investering, d. v. s. för anläggningar av skilda slag för den statliga verksamheten. Detta innebär att de pengar som skola betalas i skatter ovillkorligen måste representera *varor som kunna förbrukas*, som således kunna konsumeras eller investeras, och icke sådana varor som redan äro investerade. Utom den ytterligt ringa del av nationalförmögenheten som i varje ögonblick ligger i förbrukningsbara varor och som — detta bör även hållas i minne — måste ligga tillgängliga om hushållningen skall kunna fungera, utgöres all förmögenhet av redan investerade varor, således varor som *redan äro förbrukade*. Man kan ju icke betala skatt genom att exempelvis lämna tegelstenar eller taket från ett hus till staten, i varje fall kan detta ej ske utan att dessa avstådda delar av huset få ett oerhört mycket lägre värde än det de besitta så länge de äro kvarblivande på sin plats i huset. Berövat dessa delar skulle också huset bli praktiskt taget värdelöst. Även här kommer man således fram till den slutsatsen att varje pålaga som lägges på själva förmögenhetsobjektet, den må kallas för skatt hur mycket som helst såsom förmögenhetsskatt, arvsskatt eller kvarlåtenskapsskatt, icke utgör en skatt utan något helt annat. Verklig skatt kan betalas endast av vad förmögenheten avkastar, d. v. s. ur inkomsten, detta vare sig förmögenheten utgöres av egendom eller endast av personlig förmåga att genom arbete förvärva en inkomst. Förmögenhetsskatter av vad slag de vara må äro således, utom det att de äro oförenliga med rättsstatens idé, rent nationalekonomiskt sett en absurditet.

Vilka skola då erlægga skatter till staten (eller till kommunen)? Svaret på den frågan borde väl — om något — vara självfallet, men underbart nog synas meningarna härom nu gå starkt isär. Men när som staten är en sammanslutning med uppgift att tillgodose alla medborgares gemensamma intressen så måste härav slutas att *alla som skola kunna betraktas som fullvärdiga medborgare också måste deltaga i statens kostnader* för uppgiftens fullgörande. Den i vårt land sedan urminnes tider gällande och av alla såsom riktig erkända satsen om folkets rätt att sig självt beskatta måste också betyda just detta och icke att de som icke

kunna betala skatt eller som bli befriade från skatt skola äga rätt att besluta om vilka skatter andra skola betala. När det gäller sammanslutningar av alla andra slag, enkla bolag eller aktiebolag eller föreningar — även fackföreningar — anses det av alla som fullkomligt naturligt att blott de skola äga rätt att delta i överläggningar och beslut som göra en ekonomisk insats i sammanslutningen. Är denna ordning riktig och »demokratisk» i ena fallet så måste den vara demokratisk även i det andra fallet, när det gäller den stora sammanslutning som är staten.

Om således den ställda frågan måste besvaras med att alla fullmyndiga medborgare skola erlägga skatt så blir nästa fråga: huru mycket skall den ena och den andra betala i skatt? Som allmän norm för bestämmandet av envars skattebelopp har det ansetts riktigt att uppställa skatteförmågan. Likaså har det ansetts att skatteförmågan stiger vida hastigare än själva inkomsten. I enlighet härmed ha skatteskalorna uppbyggts mer eller mindre starkt progressiva i förhållande till inkomsten eller också har man på annat sätt sökt att hårdare beskatta högre inkomster. Nu är det naturligtvis ytterligt vanskligt att fullt objektivt kunna fastställa den individuella skatteförmågan och på grund härav lika vanskligt att taga någon bestämd ståndpunkt till skatteprogressionen i och för sig eller till progressionens styrka. Dessa frågor, som något komma att beröras i det följande, lämnas därför tills vidare därhän.

Är det emellertid så alldeles givet att skatteförmågan skall vara utslagsgivande för den individuella skattebelastningen? Bör det icke kunna anses för rätt rimligt att göra någon skillnad mellan de olika slag av statsutgifter som skola täckas genom skatter? En del av statsutgifterna avse otvivelaktigt sådana statsutgifter, vilkas fyllande ha ett större värde för de enskilda medborgarna ju högre deras inkomster äro, exempelvis riksförsvaret och det allmänna rättsskyddet. Det måste därför anses vara fullt riktigt att skatterna, i den mån de avse motsvarande kostnader för staten, göras direkt beroende av inkomsten. Men åtskilliga andra statsutgifter avse ändamål som äro av exakt samma värde för alla medborgare. Som exempel härpå kan nämnas kostnaderna för den allmänna folkpensioneringen, för den allmänna sjukvården och för folkskolan. Kan det verkligen anses som orättvist eller odemokratiskt om utgifterna för dessa ändamål slås ut med exakt lika belopp för alla skattedragare? Och är det icke högst troligt att införandet av en sådan ordning skulle hos de beslutande starkt

öka känslan av ansvar både för den egna ekonomien och för statens? Ju större del av statsutgifterna som avse ändamål av för alla lika nyttovärde, och dithän tenderar ju numera utvecklingen i rask takt, av desto större vikt blir det att här komma till ett principiellt riktigt ställningstagande.

Till utgångspunkt för resonemanget hitintills har legat rättsstaten. Skatteproblemet bör dock, även om staten skall vara en rättsstat, d. v. s. en sammanslutning av fria enskilda medborgare, betraktas även ur den gemensamma samhällsnyttans synvinkel. Tyvärr föreligger emellertid en mycket stor oenighet om detaljerna när det gäller att avgöra vad som är att anse som allmännyttan. På den grundläggande punkten torde dock alla vara fullt ense, att de gemensamma strävandena skola avse landets rikast möjliga försörjning med minsta möjliga insats av mänsklig arbetskraft.

Medlen att arbeta sig fram mot detta mål äro fortsatt industrialisering och den redan bestående industriens rationalisering. Det är endast genom industrialiseringen — i vid bemärkelse — som det varit möjligt att i vårt land på mindre än hundra år flerdubbla den allmänna levnadsstandarden. Och det är endast genom fortsatt industrialisering och rationalisering som produktionen per sysselsatt arbetskraft kan ökas ännu mera och därmed levnadsstandarden ytterligare höjas. Detta betyder att hela produktionen i nuet ej får avse varor för omedelbar konsumtion utan att en del av produktionen måste omfatta varor för investering i produktionen. Sker icke detta, utan låter man hela nationalinkomsten gå till konsumtion, så kan produktionen icke ökas och följaktligen icke heller konsumtionen. Ja, i själva verket kan den uppnådda konsumtionsvolymen ej ens vidmakthållas, därför att redan en oförändrad produktion kräver ett visst mått av investeringar för underhåll av produktionsapparaten. Konsumtionen i nuet måste således hållas tillbaka under den samtida produktionen, detta redan om konsumtionen skall kunna hållas oförändrad och ännu mera om den skall kunna ökas i framtiden.

Det torde överstiga varje mänsklig förmåga att kunna fastslå huru stor del av produktionen som bör gå till konsumtion och huru stor del till investering. Det enda man med säkerhet vet är att där detta problem allvarligt angripits och en lösning prövats, såsom skett i de högmoderna demokratierna och i diktaturstaterna, där har man grundligt misslyckats. I de förra har folkmeningen

skattevägen tagit ut en allt för stor del av produktionen till direkt konsumtion, ja man har till och med gått så långt, bland annat i vårt eget land, att man sökt hålla en konsumtion vid makt som överstigit vad produktionen avkastat. Penningvärdets förfall har blivit den givna följderna av denna politik. I diktaturstaterna har man däremot, ävenledes genom skatter, hållit nere konsumtionen till förmån för krigsrustningar. Det är av följderna av denna politik hela världen nu lider. Mot dessa misstag står det att i sådana stater, såsom under mellankrigstiden i vårt land, i England och i U. S. A., där skattetrycket varit måttligt och näringslivet fått utvecklas i relativ frihet, där har den allmänna levnadsstandarden stigit som mest. Där har problemet om produktionens avvägning på konsumtionsvaror och på investeringsvaror löst sig självt. Så märkvärdigt är detta heller icke om man blott håller i minne att förutsättningen för en ökad produktion av konsumtionsvaror är att produktionen kan avsättas, d. v. s. att konsumtionen samtidigt ökas och därmed levnadsstandarden höjes. Det är en självreglerande växelverkan mellan produktionsökning och konsumtionsökning som försiggår så länge frihet råder, må vara att denna växelverkan icke alltid sker helt utan störningar — kriser.

Erfarenheten, den tillförlitligaste av alla läromästare, har således hittills tydligt nog utvisat att höga skatter ha förödande verkningar, icke blott för det enskilda landet utan för hela världshushållningen så som alla länder nu äro beroende av varandra. Nu säga nydemokraterna att även de mycket väl förstå att investeringar äro nödvändiga för en höjning av levnadsstandarden. Det är dock icke alls nödvändigt, fortsätta de, att enskilda företagare göra dessa investeringar, utan dem kan staten göra planmässigare och bättre. Därför bör man låta staten taga ut så höga skatter att dessa förslå att täcka såväl statens konsumtion som den önskvärda investeringen.

Det låter sig knappast förnekas att man även på den vägen, den väg som leder över näringslivets socialisering, kan tänkas uppnå det eftertraktade målet, en höjning av den allmänna levnadsstandarden. Alla erfarenheter som gjorts där socialiseringen genomförts mer eller mindre fullständigt verka dock i högsta grad avskräckande. Det har nämligen överallt visat sig att när en produktion överföres i statlig regi blir den mindre effektiv än motsvarande enskilda produktion. Produktionen per anställd blir lägre än förut. Men icke bara detta. Det har också framgått

att den nydemokratiska staten som arbetsgivare mindre intresserar sig för en ökning av produktionen än för dennas jämnare fördelning och att även på grund härav en produktionsminskning kommit till stånd. Som ett värtaligt uttryck härför kan anföras det här hemma nu så omdiskuterade nya skatteförslaget. I detta finnes ej så mycket som ett ord om att använda någon del av de beräknade skattemedlen för investeringar utan är allt avsett att gå till konsumtion. Ja, när det enligt detta skatteförslag tydligen är meningen att de konfiskerade förmögenhetsobjekten skola ingå i driftsbudgeten, då betyder detta att man vill överföra redan gjorda investeringar till konsumtion. Denna sköna tanke — absurd därför att redan i investeringar bunden förmögenhet icke kan konsumeras, men väl skapa produktion — vittnar så klart som gärna är möjligt om nydemokraternas bristande intresse för en ökad produktion och höjd levnadsstandard.

Den enda vettiga slutsats som kan dragas av dessa vittnesbörd är att produktionen så långt det över huvud är möjligt bör ligga på enskilda händer. Då bör skattepolitiken också vara så utformad att den befrämjar det enskilda sparande, som är förutsättningen för investering och ökad produktion. Men om det således å ena sidan är ett statsintresse att befrämja sparandet, så kan det å andra sidan icke vara ett statsintresse att straffbeskatta sparandets resultat, den skapade förmögenheten. Även med utgångspunkt från allmännyttan eller statsnyttan kommer man således fram till samma resultat att förmögenhetsskatter äro ett oting. De äro oförenliga med rättsstatens idé likaväl som med det framåtskridande samhällets intressen.

Enbart ett avlysande av alla förmögenhetsskatter innebär dock icke på något sätt ett verkligt främjande av sparandet. Ett sådant avlysande skulle i själva verket blott betyda det högst rimliga att den sparsamme får behålla det sparade. Skall sparandet effektivt främjas bör det på ett eller annat sätt direkt belönas. Skattevägen kan detta ske genom att taga ut lägre skatt på den del av inkomsten som sparas än på den del som konsumeras. Det är ju dock så att vad som sparas, utom vad som i reda pengar gömmes i byråådorna, det blir direkt av den sparande själv eller indirekt genom någon penninginrättning investerat i produktionen och ställes därmed i samhällets tjänst. Å andra sidan borde ett tärande på själva förmögenheten beskattas så som vore den förbrukade delen en verklig inkomst. Ett sådant tärande betyder självfallet att ett motsvarande sparande på andra händer icke går till ny-

investering utan blott till övertagande av en redan förut gjord investering.

Tanken ledes härmed alldeles oförmedlat fram till konsumtions-skatter av samma slag som den hos oss nu »lyckligt» avskaffade omsättningsskatten såsom varande en alldeles förträfflig form av beskattning. Även en så relativt låg skatteprocent som den hos oss tillämpade ger mycket stora intäkter utan att skatten kännes särskilt betungande för skattebetalarna. Skatten uppmuntrar till sparsamhet och drabbar hårdare den slösaktige. Och om skatten utgår på alla varor, utan att såsom hos oss vissa varor undan-tagas, vållar dess inkasserande handeln blott obetydligt besvär. Man måste starkt beklaga borttagandet av denna skatt, som väckt blott ytterligt ringa missnöje hos den stora allmänheten. Och man måste i mycket hög grad förvåna sig över att just det parti skulle häftigast påyrka skattens slopande, som har så stora sympatier för det land, där omsättningsskatten är den över alla andra dominerande inkomstkällan för staten. Kan omsättningsskatten vara demokratisk i detta verkligt demokratiska land, då borde den, kan det tyckas, kunnat få betraktas som demokratisk även hos oss. Den borde snarare ha utbyggt så att den i möjligaste mån lämnat täckning för alla de statsutgifter som vållas av sådana uppgifter som äro av lika värde för alla medborgare i landet.

Konsumtionsskatter, som icke samtidigt äro rena lyxskatter, ha den olägenheten med sig att de drabba även konsumenter med en inkomst vid eller under vad som måste betraktas som existens-minimum. Man kommer förbi denna olägenhet genom att, så som redan praktiserats, i sådana fall utlämna rabattkort eller direkta subventioner till ett belopp motsvarande konsumtionsskatterna för detta existensminimum. Däremot är det knappast någon olägenhet att besökande utlänningar få betala konsumtionsskatt för vad de konsumera här i landet. Sådan skatt få våra egna landsmän mångenstädes betala på utrikes resor och därför finns ingen anledning för oss att tillämpa en annan ordning.

Så komma de viktiga frågorna: vilka kunna spara och huru skola sparmedlen överföras till investeringar? Snart sagt alla människor kunna spara, även många som leva under de blygsammaste ekonomiska villkor. Småbrukaren sparar när han med blott egna hjälpmedel förbättrar sin jord, den lilla hantverkaren när han på samma sätt utvecklar sin verkstad, affärsmannen när han utökar sitt lager eller förbättrar sina lokaler. Alla de spara



som med egna händer — ofta nog bisträckta med material — skapa något av för framtiden bestående värde. Och alla dessa investera samtidigt som de spara, ehuru investeringen icke sker medelst pengar utan genom insats av eget arbete.

Men allt sparande som sker på detta sätt kan icke beskattas och får ej beskattas, detta därför att skatten utgår i pengar medan sparandet skett i materiella värden. En beskattning skulle bestraffa dessa idoga och all uppmuntran värda medborgare med en sänkt levnadsstandard mot den de kunde föra om de ej sparar. Först när det sparade skänker dem en högre inkomst eller lägre utgifter kan skatt få komma i fråga.

För all den investering åter, genom vilken en industri skall kunna uppbyggas eller rationaliseras och människokraften kunna lämna ökat materiellt utbyte, gäller att den måste ske vägen över penningen. Även penningbesparingar kunna göras långt ned i de breda lagren av människor med relativt låga inkomster. Detta bevisas klart nog av de mycket stora behållningar som insättare av dessa kategorier äga i sparbanker av skilda slag. Mycket sällan, tyvärr allt för sällan förekommer det att någon av alla dessa småsparare direkt investera sina pengar i något företag. Det är svårt att bedöma orsakerna härtill, men en orsak torde ganska säkert vara att aktierna i vårt land merendels lyda på för höga belopp för småspararnas resurser, en annan orsak är den att dessa sparare söka största möjliga trygghet för sina besparingar, dem de därtill ofta nog behöva ha disponibla för oförutsedda utgifter. Indirekt, d. v. s. genom sparbankerna bli dock alla dessa pengar investerade, ehuru blott mot inteckningar i fastigheter eller andra sådana säkerheter som banklagen medgiver. På småsparande av detta slag är emellertid hela den kooperativa företagsamheten uppbyggd, därvid dock är att bemärka att de medel som tecknats i form av andelar kunnat användas med betydligt större frihet än de på sparbank insatta.

För all den investering som skall ske inom den enskilda industrien har man — tyvärr har redan sagts — därför att räkna blott med de sparmedel som kunna ställas till förfogande av medelklassen och av de verkligt förmögna. Och endast de senare är det som ha möjlighet att släppa till de mycket stora kapital som i regel äro nödvändiga, liksom blott de äga förutsättningarna att bedöma och kunna taga de risker som äro förbundna med investeringarna. Så mycket större skäl då att icke lägga hinder i vägen för deras landsgagneliga insatser. Det är de som främst av alla

bidraga till att öka ett lands produktivitet och till att höja den allmänna levnadsstandarden. De förmögna investerarna äro, så kan man förtydliga saken, de verkliga säningsmännen inom ett lands näringsliv, deras investeringar äro sådden och skörden, det är landets välfärd. Drager man skattevägen in en för stor del av deras inkomster så att de icke längre kunna spara, då förhindrar man landets industriella utveckling. Och hotar man dem med att efter deras död beslagtaga deras egendom och lägga deras företag under staten, då betager man dem lusten att spara. Som det nu är göra de sig väl förtjänta av den relativt måttliga levnadsstandard de i regel unna sig och kunna unna sig. Blott om de skulle förslösa en orimligt stor del av sina inkomster på ren flärd kan det vara skäl för samhället att reagera. Och detta kan ske just genom att straffbeskatta deras slöseri, deras onödiga utgifter, icke deras inkomster. Det får aldrig gå så långt att det blir avunden som får bestämma den ekonomiska politiken i ett land. Det bör vara klokheten som skall sitta i högsätet.

Men om nu, som här sagts, höga skatter utgöra ett verkligt hinder för produktionens utbyggnad, huru skall man då kunna förklara de mycket stora investeringar som skett här i landet under kriget och trots rådande hårda skattetryck. Svaret är att bland alla våra underliga lagbestämmelser på skatteområdet finns det en — i varje fall — bestämmelse som är verkligt klok och som står i god överensstämmelse med här anförda synpunkter. Det är bestämmelsen om den fria avskrivningsrätten för bolagen, men tyvärr icke för enskilda företagare. Genom denna bestämmelse ha bolagen haft möjlighet att investera stora delar av sina förtjänster i utbyggnader eller nybyggnader och att genom stora avskrivningar å dessa för tillfället få dem fria från beskattning (dock ej fria från krigskonjunkturskatt). Blott för tillfället, visserligen, eftersom vinsterna förr eller senare måste komma fram. Men det är mycket nog detta med ett uppskov, särskilt om man lever i — det bedrägliga? — hoppet om framtida lägre skatter den gång vinsterna måste redovisas. Om det därför är så som många hålla före, och som troligen är riktigt, att bolagens investeringar under kriget och efter detta fått en alldeles för stor omfattning, så är en av orsakerna även härtill just det hårda skattetrycket. Starkt bidragande torde dock ha varit den allt för rikliga penningförsörjningen och de låga räntorna, något som egentligen ej hör samman med det här behandlade problemet.

Så långt som detta inlägg blivit skola här icke närmare beröras de starkt nedbrytande moraliska verkningar ett högt skattetryck medföra, i all synnerhet när skatterna av dem som drabbas därav kännas som orättvisa. Inte heller skall någon sammanfattning försökas. Som slutord skall endast tillfogas att den troligen alla andra överskuggande orsaken till den allmänna felsynen på skattefrågan torde vara den att man icke gör sig någon klar åtskillnad mellan inkomster som kunna konsumeras, som ligga i konsumerbara varor, och inkomster som icke kunna konsumeras därför att de utgöras av realvärden. Båda slagen mätas i pengar och det är detta som är den stora olyckan.

---